

JOANNA NIEZNANOWSKA¹

Profesor doktor habilitowany nauk medycznych Tadeusz Brzeziński (1929-2010)

Prof. Tadeusz Brzeziński, MD, PhD (1929-2010)

¹ Zakład Historii Medycyny i Etyki Lekarskiej, Pomorski Uniwersytet Medyczny w Szczecinie

Abstrakt

Niniejsza praca, nie rosząc sobie pretensji do bycia kompletną i wyczerpującą biografią prof. Tadeusza Brzezińskiego (1929-2010), skupia się przede wszystkim na przedstawieniu jego działalności i zasług w okresie, gdy był on redaktorem naczelnym „Archiwum Historii i Filozofii Medycyny” (1992-1997). Pokrótce omówione zostały również zasługi Profesora dla nauczania historii medycyny i etyki lekarskiej na polskich uczelniach medycznych, jego zaangażowane uczestnictwo w pracach Polskiego Towarzystwa Historii Medycyny oraz rola w budowaniu kontaktów polskiego środowiska historyków medycyny z zagranicą, ze szczególnym uwzględnieniem organizacji i animacji polsko-niemieckiej współpracy w tym zakresie.

Słowa kluczowe: Tadeusz Brzeziński (1929-2010), biografia, „Archiwum Historii i Filozofii Medycyny”

WSTĘP

Bohater niniejszej pracy odegrał bardzo ważną rolę w moim życiu i rozwoju, zarówno naukowym, jak i osobistym, czemu dałam już świadectwo [1]. O tym, że podobne miejsce zajmował (i zajmuje) w sercach wielu wychowanków, świadczą wspomnienia innych autorów, podobne w tonie do mojego [2,3,4]. Przyjmu-

Abstract

By no means a complete and comprehensive biography of Prof. Tadeusz Brzeziński (1929-2010), the paper presented focuses first and foremost on his work and accomplishments for the “Archiwum Historii i Filozofii Medycyny” in the years 1992-1997, when he edited the journal. Additionally, the paper highlights the role Prof. Brzeziński played in: the process of establishing and shaping the place of medical humanities in the curricula of medical schools in Poland; the activities of the Polish Society of the History of Medicine; the building of connections between Polish and foreign historians of medicine, and, especially, the organisation and animation of regular Polish-German cooperation in the field of history of medicine.

Keywords: Tadeusz Brzeziński (1929-2010), biography, “Archiwum Historii i Filozofii Medycyny”

jąc z wdzięcznością zaproszenie do ponownego pochylecia się nad postacią mojego Mistrza, tym razem postaram się opisać rolę, jaką Profesor Tadeusz Brzeziński odegrał w polskiej humanistyce medycznej.

Dysponujemy autobiografią Profesora, opublikowaną na łamach niniejszego czasopisma [5], z niej też przede wszystkim zostaną zaczerpnięte informacje biograficzne. Tadeusz Brzeziński urodził się 16 październi-

ka 1929 r. w Warszawie, gdzie mieszkał do lipca 1944 r. z rodzicami – Marią Magdaleną z Kaszubińskich i Józefem – oraz ze starszą siostrą. W czasie wojny uczył się na tajnych kompletach w Gimnazjum im. Władysława IV. Lato 1944 r. spędził z matką na wakacjach we wsi Zabłocie na Kielecczyźnie, podczas gdy ojciec i siostra pozostali w stolicy. Jak sam wspominał, główną przyczyną jego wyjazdu były obawy matki, że w Warszawie straci jedyne dziecko, coraz energiczniej garnącego się do działalności konspiracyjnej. Tym samym okres powstania warszawskiego rodzina przeżyła rozdzieloną. Szczęśliwym zrzędzeniem losu wszystkim udało się przeżyć [6,7]. W styczniu 1945 r. Brzezińscy wrócili do Warszawy, gdzie jeszcze w tym samym roku Tadeusz otrzymał tzw. małą maturę w macierzystym gimnazjum [2, s. 21]. Ponieważ w stolicy nie zachował się dobytek rodzinny, w tym mieszkanie, rodzice zdecydowali, że przeniosą się razem z dziećmi do Łodzi. Tam Tadeusz zdobył wykształcenie medyczne – najpierw ukończył dwuletnią Szkołę Młodszych Oficerów Sanitarnych, kształcąca felczerów na potrzeby Wojska Polskiego (1947 r.), a następnie studiował medycynę w ramach Fakultetu Medyczno-Wojskowego [8,9]. Dyplom lekarski otrzymał w 1953 r. Uzyskał specjalizacje z organizacji opieki zdrowotnej oraz fizjatrii. W latach 1954-1963 służył w dziale szkolenia szefostwa Departamentu Służby Zdrowia MON; w latach 1958-1962 pełnił tam funkcję oficera kierunkowego do spraw Wojskowej Akademii Medycznej (WAM). Jako lekarz pracował m.in. w szpitalu więziennym na Rakowieckiej (w latach 1956-1961), Poradni Przeciwgruźliczej w Warszawie (1961-1962), Centralnym Wojskowym Zespole Sanatoryjnym w Łądku-Zdroju (którego był komendantem, 1962-1967) oraz Klinice Chorób Płucnych WAM (1972-1974).

Od 1967 r. życie zawodowe Tadeusza Brzezińskiego toczyło się między Łodzią a Szczecinem. W latach 1967-1972 był zastępcą rektora WAM do spraw organizacyjnych. W 1974 r. przyjął stanowisko komendanta 109. Szpitala Garnizonowego w Szczecinie; w tym czasie został też kierownikiem Zakładu Historii Medycyny Pomorskiej Akademii Medycznej (PAM). Po czterech latach wrócił do Łodzi – na stanowisko rektora WAM (w szczecińskim Zakładzie Historii Medycyny i Etyki Lekarskiej zastąpił go Romuald Wiesław Gutt). Funkcję rektora łódzkiej uczelni sprawował w burzliwym okresie obejmującym strajki Sierpnia '80 i powstanie Solidarności. W lipcu 1981 r., wyprzedzając decyzję niechętnego mu kierownictwa resortu, złożył dymisję ze stanowiska, odszedł z czynnej służby wojskowej i wrócił do Szczecina oraz PAM, gdzie w szczególnie trudnym okresie stanu wojennego pełnił funkcję rektora (1982-1984). W 1988 r., po niespodziewanej śmierci prof. Gutta, T. Brzeziński ponownie został kierowni-

kiem Zakładu Historii Medycyny i Etyki Lekarskiej. Doprowadził, w 1995 r., do powstania w PAM Katedry Humanistycznych Nauk Lekarskich, w której znalazły się wszystkie jednostki uczelni zajmujące się dydaktyką z zakresu humanistyki medycznej. Tadeusz kierował Katedrą do przejścia na emeryturę we wrześniu 2000 r. Wydarzenie to nie oznaczało zakończenia działalności dydaktycznej i badawczej, którą Profesor kontynuował niemal do śmierci. Zmarł 7 stycznia 2010 r. po długiej i ciężkiej chorobie, znoszonej ze stoickim spokojem i pogodą ducha; został pochowany na Cmentarzu Centralnym w Szczecinie.

ORGANIZATOR – DYDAKTYK – BADACZ – BUDOWNICZY SIECI NAUKOWYCH

Talenty i osiągnięcia Tadeusza Brzezińskiego jako organizatora lecznictwa i szkolnictwa medycznego, dydaktyka, badacza, budowniczego sieci naukowych oraz redaktora spletały się ze sobą i wzajemnie z siebie wynikały. W obszernej monografii, na której powstanie Profesor Brzeziński ze wszech miar zasługuje, można by każdą z tych ról (i wiele innych!) przeanalizować oddzielnie i wyczerpująco. Poniższa praca na taki zabieg nie pozwala z racji na jej ograniczoną objętość. Osiągnięcia Profesora przedstawię więc w subiektywnym wyborze, skupiając się przede wszystkim na tych, które miały szczególnie istotny wpływ na Jego działalność redaktorską w „Archiwum Historii i Filozofii Medycyny”.

Pracy organizacyjnej w zakresie opieki zdrowotnej oraz szkolnictwa lekarskiego T. Brzeziński zaczął się uczyć już podczas służby w szefostwie Departamentu Służby Zdrowia MON. Tam też pod okiem płk. doc. Jerzego Krupińskiego, który zlecił mu zebranie i opracowanie danych niezbędnych do zaplanowania krajowego systemu ochrony zdrowia na potrzeby wojska, poznał podstawy metodologii pracy naukowej [5, s. 5 i 29]. Wybór historii medycyny jako obszaru dalszych eksploracji był podyktowany w znacznej mierze niemożnością pogodzenia badań o charakterze klinicznym z pracą w MON. Jakże fortunny dla polskiej humanistyki medycznej okazał się ten zbieg okoliczności! Na temat swojej dysertacji doktorskiej młody badacz wybrał działania służby zdrowia podczas obrony Warszawy we wrześniu 1939 r. Pracę opartą na studiach źródeł archiwalnych, literatury oraz samodzielnie zebranych relacjach ponad 120 uczestników i naocznych świadków tamtych wydarzeń obronił w 1963 r. w WAM [10]. Po latach otrzymał ją wydaną drukiem; był to prezent na 80 urodziny od jego doktorantów [11]. Problematyce wojskowej służby zdrowia T. Brzeziński pozostał wierny przez całe życie, czyniąc z niej jeden z głównych nurtów swych poszukiwań badawczych. W pracy ha-

Ryc. 1. Prof. Brzeziński, WAM konferencja studentów

bilitacyjnej, obronionej w Łodzi w 1972 r., opracował ten temat dla I Armii Wojska Polskiego [12]. Po przemianach ustrojowych w 1989 r. mógł podobne badania przeprowadzić dla Armii Andersa [13,14,15], co zostało zwieńczone wydaniem stosownej monografii [16]. Warto podkreślić, że T. Brzezińskiemu udało się w latach 70. XX w. wprowadzić do stałej ekspozycji w Muzeum Polskiej Wojskowej Służby Zdrowia WAM narrację i pamiątki związane zarówno z wojskowością II Rzeczypospolitej, jak i z Polskimi Siłami Zbrojnymi na Zachodzie – wbrew wykładni forsowanej przez władze centralne [3, s. 728].

Stanowisko zastępcy rektora WAM bohater niniejszej pracy przyjął w 1967 r., ale uczynił to pod warunkiem, że poza statutowymi obowiązkami organizacyjno-administracyjnymi zostaną mu również przydzielone wykłady z historii medycyny oraz etyki lekarskiej. Dydaktykiem okazał się fenomenalnym. Objąwszy wkrótce kierownictwo nowo powołanego Zakładu Historii Medycyny, przy współpracy asystenta (Andrzeja Felchnera, wtedy jeszcze studenta historii, dziś – profesora zwyczajnego Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach) organizował wspomniane wyżej Muzeum, prowadził cieszące się znakomitą recepcją wykłady, a najbardziej entuzjastycznych studentów zaprosił do pracy w przykładowym Kole Naukowym (ryc. 1).

Po objęciu komendantury Szpitala Wojskowego nr 109 w Szczecinie (1974) zaproponował władzom PAM poprowadzenie wykładów z historii medycyny i etyki lekarskiej. Propozycja została przyjęta. Szpital Garnizonowy mieszczący się w kompleksie przedwojennej *Landesfrauenklinik* dysponował dużą salą wykładową – typem infrastruktury, który w PAM był deficytowy (ryc. 2).

Tym samym Zakład Historii PAM zyskał i bazę lokalową, i kierownika. Do pracy w Zakładzie włączyli się wychowankowie Brzezińskiego z WAM, którzy podążyli za nim do Szczecina (m.in. Jacek Rudnicki, dziś profesor pediatra neonatolog); wkrótce do zespołu dołączył także absolwent PAM i pierwszy doktorant Docenta, Maciej Lambert [17].

Podobnie jak w Łodzi, działalność Tadeusza Brzezińskiego w Szczecinie nie ograniczyła się do zarządzania szpitalem i prowadzenia wykładów z historii medycyny oraz etyki lekarskiej. Przy Zakładzie Historii Medycyny powstało prężne funkcjonujące Koło Naukowe. Poza aktywnościami realizowanymi również w WAM, członkowie szczecińskiego Koła uczestniczyli w letnich obozach społeczno-naukowych, podczas których brali udział m.in. w badaniach archeologicznych. Dydaktykę T. Brzeziński rozszerzył o kurs propedeutyki medycyny dla studentów I roku. Był on realizowany w formie niemającej wówczas precedensu w Polsce,

Ryc. 2. Prof. Brzeziński, komendant Szpitala Garnizonowego w Szczecinie

obejmował bowiem nie tylko teoretyczne wprowadzenie do medycyny i studiów lekarskich, ale również dosłowne wprowadzenie świeżo upieczonych studentów do szpitala. W połowie lat 70. XX w. wszedł w życie przepis zobowiązujący kandydatów na studia wyższe do odbycia praktyk robotniczych. Zdarzało się, że kandydat na przyszłego lekarza doznawał w ich trakcie fizycznych urazów zamykających przed nim drogę do wymarzonego zawodu. Brzeziński wykorzystał dobre doświadczenia z propedeutyki do stworzenia kolejnego przedmiotu, w którego ramach studenci I roku PAM odpracowywali praktyki robotnicze, ucząc się podstaw opieki nad chorym w klinikach uczelni, pod czujnym nadzorem pielęgniarek [18,19]. Kurs okazał się sukcesem i w 1984 r. został wprowadzony we wszystkich uczelniach medycznych [20].

W pierwszym okresie szczecińskim (1974-1978) doszło do intensyfikacji udziału T. Brzezińskiego w pracach Polskiego Towarzystwa Historii Medycyny (dalej: PTHM) oraz centralnych instytucji prowadzących lub koordynujących prace badawcze w obszarze historii nauk medycznych. Superrecenzent jego habilitacji, prof.

Stanisław Szpilczyński, zaprosił go do uczestnictwa w posiedzeniach Komisji Historii Medycyny Instytutu Historii Nauki i Oświaty PAN. Wkrótce Brzeziński został włączony do wspólnego projektu PTHM i Komisji mającego na celu przygotowanie do druku „wypisów do dziejów medycyny w Polsce” [21,22,23]. Profesor Szpilczyński poparł również członkostwo T. Brzezińskiego w Międzynarodowym Towarzystwie Historii Medycyny (International Society for the History of Medicine, dalej: ISHM) – w czasach PRL decyzje takie wymagały przychylności władz. We wrześniu 1976 r. odbył się w Szczecinie XI Zjazd PTHM (poprzedni miał miejsce w 1968 r. w Gdańsku). Docent Brzeziński, wiceprezes Towarzystwa i przewodniczący komitetu organizacyjnego, zaprosił do udziału w nim gości z Niemiec, m.in. prof. Stanisława Schwanna (prawnika, ekonomistę i historyka medycyny, który w latach 1948-1967 pracował w Szczecinie, a w 1969 r. został dyrektorem Instytutu im. Karla Sudhoffa w Lipsku) oraz prof. Dietricha Tutzkego i doc. Georga Hariga z zarządu Towarzystwa Historii Medycyny NRD. Szczeciński Zjazd zaowocował m.in. wyborem Brzezińskiego na prezesa PTHM (na

Ryc. 3. Prof. Brzeziński i doc. Georg Harig 1978

pierwszą z w sumie czterech kadencji) oraz narodzinami idei, by polscy i niemieccy historycy medycyny spotykali się regularnie na wspólnych konferencjach. Na tematy przewodnie pierwszej wybrano historię związków polsko-niemieckich w dziedzinie medycyny oraz problematykę rozwoju i nauczania historii medycyny w PRL i NRD [21, s. 230]. Kierownikami naukowymi przedsięwzięcia zostali prof. Tutzke i doc. Brzeziński, organizacyjnym – doc. Harig. Konferencja odbyła się we Frankfurcie nad Odrą we wrześniu 1978 r. [24] (ryc. 3).

Podczas drugiego okresu łódzkiego (1978-1981) pozycja Tadeusza Brzezińskiego w polskim i międzynarodowym środowisku historyków medycyny nadal się wzmacniała. Był współorganizatorem kolejnego Zjazdu PTHM (1979), na którym ponownie wybrano go na prezesa Towarzystwa. Rosnąca liczba osobistych kontaktów z historykami medycyny z zagranicy owocowała częstszymi wyjazdami na konferencje międzynarodowe. Po śmierci prof. Szpilczyńskiego (1981) T. Brzeziński został delegatem narodowym Polski do ISHM. W tym też okresie zaczął się udzielać w interdyscyplinarnym środowisku zajmującym się zagadnieniami szeroko rozumianej filozofii medycyny, a zgromadzonym wokół profesorów Tadeusza Kielanowskiego i Józefa Bogusza. Rozdział w podręczniku do etyki lekarskiej wydanym pod redakcją prof. Kielanowskiego w 1980 r. (i ponownie, w zmienionej i rozszerzonej formie, w 1985 r.) stał się pierwszą z serii istotnych publikacji T. Brzezińskiego w tej dziedzinie [25,26].

Ryc. 4. Prof. Brzeziński i prof. Hans Schadewaldt 1995

Po powrocie do Szczecina, tym razem na stałe, Tadeusz Brzeziński kontynuował pracę dydaktyczną i badawczą w Zakładzie Historii Medycyny PAM. W 1981 r. otrzymał nominację na profesora nadzwyczajnego, a w 1988 r. został profesorem zwyczajnym. W latach 1984-1996 wchodził w skład Rady Głównej Szkolnictwa Wyższego (przez dwie kadencje był członkiem prezydium oraz przewodniczącym komisji dydaktyki). W latach 1981-1983 i 1996-1998 uczestniczył w pracach Rady Naukowej Instytutu Historii Nauki i Oświaty PAN. W 1981 r. wszedł również w skład Komitetu Historii Nauki i Techniki PAN; aktywnym członkiem Komitetu pozostał do śmierci. Praca w tych interdyscyplinarnych zespołach sprawiała Brzezińskiemu dużo satysfakcji i pozwalała stale poszerzać własne zainteresowania badawcze. Stawał się też dzięki niej coraz lepszym organizatorem i dyplomatą. Umiejętności te z powodzeniem wykorzystał podczas koordynowania prac dwunastoosobowego zespołu autorów podręcznika do historii medycyny (pierwsze wydanie ukazało się w 1988 r.) [27]. Publikacja ta doczekała się jeszcze trzech edycji, z których każda była zmienioną, poprawioną i rozszerzoną wersją poprzedniej, z liczbą autorów stopniowo ograniczoną do czterech [28,29,30].

Profesor bardzo poważnie podchodził do kwestii uczestnictwa polskich historyków medycyny w międzynarodowym ruchu naukowym. Sam przykładowo wywiązywał się z reprezentowania interesów polskiego środowiska w ISHM: od 1982 r. regularnie uczestniczył w posiedzeniach Komitetu Administracyjnego oraz kolejnych kongresach. W 1984 r. został wybrany na wiceprezydenta ISHM w kadencji 1985-1989 [31]. W ten sposób zaczęła się jego wieloletnia współpraca i przyjaźń z prof. Hansem Schadewaldtem z Düsseldorfu, prezydentem ISHM w tej samej kadencji. W kongresie w Düsseldorfie (1986) wzięła udział wyjątkowo liczna reprezentacja Polski (ryc. 4).

Tam też Brzeziński nawiązał kontakty z grupą zachodniemieckich historyków medycyny, w tym z profesorami Heinzem Goerkem z Monachium i Gerhardem Baaderem z Berlina Zachodniego.

Uczestnictwo w pracach ISHM nie zmniejszyło zaangażowania Profesora w sprawę polsko-niemieckiej współpracy w dziedzinie historii medycyny. Brał on czynny udział w kolejnych polsko-niemieckich zjazdach: w Łańcucie (1984), Karl-Marx-Stadt (obecnie: Chemnitz 1987) i Szczecinie (1990) [32,33,34]. W tym ostatnim, zorganizowanym pod jego przewodnictwem

w Zakładzie Historii Medycyny PAM (przy współkierownictwie naukowym prof. Achima Thoma z Lipska), po raz pierwszy wziął udział reprezentant RFN w osobie prof. Baadera; zabrakło za to prof. Hariga (zmarł w 1989 r.). Zjednoczenie Niemiec i związane z tym rozwiązanie Towarzystwa Historii Medycyny NRD sprawiły, że kolejna polsko-niemiecka konferencja odbyła się dopiero w 1995 r., ponownie w Szczecinie [35]. Tym razem stronę niemiecką reprezentowali przedstawiciele ośrodków naukowych z całych Niemiec, od Greifswaldu po Monachium, w tym prof. Schadewaldt, który otrzymał doktorat *honoris causa* PAM [36]. Podczas kolejnego Zjazdu w Dreźnie (1997) powołano do życia Niemiecko-Polskie Towarzystwo Historii Medycyny (dalej: NPTHM). Jego głównym celem statutowym ustanowiono pielęgnowanie współpracy badawczej m.in. poprzez organizację co dwa lata wspólnego zjazdu, naprzemiennie w Niemczech i w Polsce. Profesor Brzeziński został wiceprezesem pierwszego zarządu Towarzystwa [37]. Za zasługi dla polsko-niemieckiej współpracy członkostwo honorowe PTHM otrzymali profesorowie Dietrich Tutzke (1980), Georg Harig (1985), Hans Schadewaldt (1988) oraz Heinz Goerke (1997) [38]. Z kolei prof. Brzeziński został w 2001 r.

Ryc. 5. Order Zasługi Republiki Federalnej Niemiec, A. Jonecko, T. Brzeziński, H. Schadewaldt, H.P. Schmiedebach, A. Felchner, Z. Gajda, 10.04.2002 r.

członkiem korespondentem Nadreńsko-Westfalskiej Akademii Nauk, członkiem honorowym NPTHM, oraz kawalerem Krzyża Zasługi I Klasy Orderu Zasługi Republiki Federalnej Niemiec (ryc. 5).

Niemiecko-Polskie Towarzystwo Historii Medycyny nadal działa; co dwa lata organizuje konferencje, w których coraz częściej uczestniczą również badaczki i badacze spoza Polski i Niemiec. Ostatnia odbyła się we wrześniu 2023 r. w Toruniu jako impreza towarzysząca Światowemu Kongresowi Kopernikańskiemu; kolejna konferencja odbędzie się w 2025 r. w Düsseldorfie.

Kolejnym ważnym wątkiem w życiu naukowym Tadeusza Brzezińskiego była piecza nad rozwojem naukowym młodszych badaczy. Być może z racji na nie zawsze przyjemne wspomnienia z poszukiwania promotora dla swojego doktoratu, a szczególnie z okresu zatwierdzania własnej habilitacji, tam gdzie widział potencjał, sam starał się być źródłem daleko idącego wsparcia. Wielokrotnie podkreślał, że jego opieka nad habilitacjami ograniczała się wyłącznie do zapewnienia sprawnego przebiegu całego procesu – wszyscy habilitanci przyszli do niego ze skończonymi, dobrymi pracami [39,40,41]. Do pewnego stopnia podobnie rzecz się miała z doktoratami powstałymi pod jego opieką. Większość z 37 dySSERTACJI doktorskich, których był promotorem, została obroniona w Szczecinie, a ich przekrój tematyczny dobrze obrazuje indywidualne podejście Profesora do doktorantów. Tych, którzy przychodzili doń z jasną wizją tematu, dyskretnie sprawdzał, czy mają dość wiedzy lub intuicji, by samodzielnie poradzić sobie z poszukiwaniem źródeł i ich poprawnym metodologicznie opracowaniem. Jeśli sprawdzian wypadł korzystnie, Professor ograniczał swój udział do życzliwego kibicowania i pilnowania, by kolejne rozdziały powstawały na czas. Jeśli jednak ktoś potrzebował pomocy, otrzymywał ją; zawsze życzliwą i w takim zakresie, jaki był doktorantowi niezbędny do dalszej samodzielnej i porządnej pracy. Niektórym potrzebne było wsparcie np. przy kwerendach archiwalnych; innym wystarczyło podpowiedzieć temat wart opracowania. W tym ostatnim przypadku Professor zwykle proponował zagadnienia związane z organizacją i działaniem opieki leczniczej w Polsce w latach 1939-1950, ze szczególnym uwzględnieniem sytuacji na Pomorzu Zachodnim w pierwszych latach po II wojnie światowej. Takim sprawom poświęcona była co trzecia praca doktorska, której był promotorem (ograniczę się do kilku przykładów) [42,43,44]. Pozostałe poświęcone były szerokiemu spektrum problemów, od sytuacji zdrowotnej na Pomorzu w okresie napoleońskim, poprzez ewolucję poglądów na rolę i zadania lekarzy wobec śmierci i umierających, losy absolwentów Polskiego Wydziału Lekarskiego w Edynburgu, aż po ruch pansłowiański w środowisku lekarskim XIX i XX w. czy studium historyczne prawnych i etycznych

aspektów usuwania ciąży w Polsce międzywojennej i powojennej [45,46,47,48,49].

Etyka lekarska, zarówno jako dziedzina badawcza, jak i przedmiot wysiłków dydaktycznych, zajmowała w życiu Profesora miejsce nieustępujące historii medycyny. Nauczania etyki nie ograniczała do „przegadanych” wykładów i seminariów; przedmiot ten miał dla niego wymiar bardzo praktyczny. Wskazuje na to choćby fakt, że opieka paliatywna została wprowadzona do programu nauczania PAM jako część kursu etyki dla studentów VI roku kierunku lekarskiego. Zajęcia teoretyczne odbywały się w Zakładzie kierowanym przez Profesora, praktyczne zaś – w hospicjum stacjonarnym w Gorzowie Wielkopolskim (w Szczecinie jeszcze takowego nie było). Działo się to w połowie lat 90. ubiegłego stulecia; Szczecin był drugim (po Poznaniu) ośrodkiem, w którym studentów medycyny uczono opieki paliatywnej. Co się zaś tyczy „przegadanych” zajęć z samej etyki, ich wartość polegała właśnie na tym, że Professor nie był teoretykiem – jego autorytet wynikał z praktyki. Do tego potrafił stworzyć dla słuchaczy atmosferę takiego komfortu i bezpieczeństwa, że nie bano się na Jego zajęciach ani zadawać trudnych pytań, ani próbować znajdowania na nie odpowiedzi poprzez testowanie najbardziej nawet kontrowersyjnych rozwiązań. Może właśnie dlatego zawsze jakoś w końcu dochodziliśmy do wniosków zgodnych z hipokratejskimi ideałami, bo Professor nam ich nie narzucał *ex cathedra*? Opierając się na doświadczeniu całego życia, w tym dwóch kadencjach na stanowisku rzecznika odpowiedzialności zawodowej w Zachodniopomorskiej Izbie Lekarskiej, oraz głęboko przemyślanej, erudycyjnej wiedzy, już po przejściu na emeryturę Professor napisał monografię – podręcznik do etyki lekarskiej [50]. W ostatnich miesiącach przed śmiercią pracował nad drugim, rozszerzonym i uaktualnionym wydaniem tej książki – w takiej postaci ukazała się ona w 2011 r. [51]. Mimo upływu lat i zmieniającej się rzeczywistości monografia pozostaje cennym źródłem inspirującym kolejne roczniki studentów do przemyśleń nad moralnym wymiarem zawodu lekarza.

REDAKTOR „ARCHIWUM HISTORII I FILOZOFII MEDYCyny” (1992-1997)

Pierwsza publikacja T. Brzezińskiego na łamach „Archiwum Historii i Filozofii Medycyny”, napisana wspólnie z A. Felchnerem, ukazała się w 1972 r.; następną był komunikat o terminie XI Zjazdu PTHM w Szczecinie z 1976 r. [52,53]. W latach 1978-1991 Brzeziński był członkiem Rady Redakcyjnej Archiwum, pełnił jednocześnie funkcję prezesa lub wiceprezesa PTHM. W tym okresie opublikował na łamach czasopisma sześć prac oryginalnych, trzy przyczynki biogra-

ficzne (laudacje i wspomnienia), pięć relacji ze zjazdów zagranicznych, trzy sprawozdania z działalności Zarządu Głównego PTHM oraz jedną publikację polemiczną i jeden felieton.

We wrześniu 1991 r. Profesor zakończył drugą kadencję na stanowisku prezesa PTHM i został wybrany na redaktora naczelnego „Archiwum” w miejsce Andrzeja Śródki, który z kolei został nowym prezesem. Czasy nie były łatwe. W okresie transformacji ustrojowej i ekonomicznej „Archiwum” borykało się z problemami finansowymi, jakich zresztą doświadczała cała polska humanistyka. Przestały obowiązywać reguły gospodarki nierynkowej, w której wiele spraw dawało się załatwić bezgotówkowo, dzięki dobrym stosunkom z władzami lub kierownictwem zakładów przemysłowych, w ramach takiego czy innego „czynu społecznego” (jak to np. miało miejsce, gdy Profesor wydał obszerny pamiętnik XI Zjazdu PTHM, korzystając ze środków Stoczni Szczecińskiej). W nowej rzeczywistości Archiwum straciło płynność finansową. Dotacje, które miały wpłynąć z Polskiej Akademii Nauk oraz Ministerstwa Zdrowia i Opieki Społecznej, nie dotarły do redakcji. Skutek tej sytuacji był taki, że Profesor obejmował kierownictwo Archiwum z bagażem zaległych materiałów: dopiero co zdołano wydać ostatni zeszyt rocznika 1990, a prace przeznaczone do pierwszych dwóch numerów rocznika 1991 właśnie wysłano do wrocławskiego Ossolineum, gdzie czasopismo było drukowane. Najpilniejszymi zadaniami nowego Redaktora Naczelnego stały się więc zapewnienie „Archiwum” płynności finansowej oraz zlikwidowanie opóźnienia w ukazywaniu się kolejnych numerów. Oba problemy udało się rozwiązać dzięki prof. Zygmuntovi Albertowi, od 1981 r. mieszkającemu w RFN, który wraz z rodziną zobowiązał się wspierać czasopismo coroczną hojną darowizną. W 1993 r. „Archiwum” otrzymało dotację z Komitetu Badań Naukowych oraz wsparcie finansowe z kasy Zarządu Głównego PTHM. Konieczna okazała się również zmiana wydawcy: skład i druk wzięła na swoje barki Główna Biblioteka Lekarska (zeszyty 1 i 2 roku 1992), następnie zaś Książnica Pomorska (zeszyt 3-4/1992 i roczniki 1993 oraz 1997) i szczecińska drukarnia JotA (roczniki 1994-1996). Resztę zadań, dotychczas wykonywanych przez Ossolineum, przejął Profesor. Nie było innego wyjścia: poza nim w Kolegium Redakcyjnym nie było nikogo ze Szczecina. Trzeba było również zrezygnować z wypłacania symbolicznych honorariów dla recenzentów i autorów prac oryginalnych [54,55]. Dzięki tym oszczędnościom i wyteżonej pracy udało się nadrobić opóźnienia; czwarty zeszyt rocznika 1993 ukazał się na czas.

Dopiero po zażegnaniu najpoważniejszych trudności, z którymi borykało się czasopismo, w pierwszym zeszycie rocznika 1993 Profesor opublikował program swojej kadencji redaktorskiej. Zobowiązując się do kon-

tynuacji zasadniczego profilu i kształtu „Archiwum”, proponował kilka zmian. Chciał mianowicie, by podstawowa część każdego numeru była poświęcona jednemu tematowi głównemu; by na łamach „Archiwum” ukazywały się prace zaproszonych gości z zagranicy, zwłaszcza wybitnych historyków współpracujących z PTHM; by rozbudować sekcję polemiczną, umożliwiającą szerszą dyskusję nad publikowanymi w nim pracami; wreszcie, by działy *Kronika* i *Z życia Towarzystwa* dostarczały czytelnikom informacji o krajowym i międzynarodowym ruchu naukowym w dziedzinie historii medycyny i farmacji. Brzeziński zamierzał również wydawać suplementy, w których miały ukazywać się pamiętniki oraz obszerniejsze prace monograficzne, np. szczególnie udane prace doktorskie. Podkreślał jednak, że realizacja tego ostatniego zadania wymagałaby pozyskania przez „Archiwum” dodatkowych środków finansowych [56].

Mimo rosnących cen papieru i druku oraz braku dotacji rządowych w kolejnych latach, wszystkie powyższe zamiary udało się w jakiejś mierze zrealizować. Większość zeszytów miała albo temat przewodni, albo przynajmniej sprecyzowany przedział chronologiczny prac oryginalnych. Ukazały się prace trojga zaproszonych gości zagranicznych: Józsefa Antalla z Węgier (w 1993 r., po polsku, w opracowaniu redakcyjnym T. Brzezińskiego), Denis Wrotnowskiej (w 1993 r., po francusku, ze streszczeniami polskim i angielskim) oraz Marka Borysowicza Mirskiego z Rosji (w 1995 r., po rosyjsku, ze streszczeniami polskim i angielskim oraz komentarzem T. Brzezińskiego) [57,58,59]. Regularnie ukazywała się sekcja polemiczna, podobnie jak wiadomości z życia PTHM i sprawozdania z wydarzeń zagranicznych. Profesor systematycznie publikował informacje o zawartości kolejnych numerów czasopism zagranicznych, w których kolegiach redakcyjnych zasiadał (szwajcarskiego „Gesnerusa”, bułgarskiego „Asklepiosa”, węgierskiego „Orvostörténeti Közlemények”). Udało się wydać pięć tomów suplementów: cztery autobiografie oraz bibliografię prac habilitacyjnych, doktorskich i magisterskich z historii medycyny, stomatologii, farmacji i nauk pokrewnych za lata 1900-1995 [60,61,62,63,64]. Profesor brał bardzo aktywny udział w tworzeniu zawartości „Archiwum”. W latach 1992-1997 opublikował w nim osiem prac oryginalnych, dziewięć wspomnień i laudacji, osiem komunikatów od Redakcji, dwie recenzje wydawnictw monograficznych, siedem komentarzy (głównie głosów w dyskusjach polemicznych) oraz trzydzieści sprawozdań i doniesień kronikarskich. Był również głównym recenzentem prac nadsyłanych do „Archiwum”.

Najważniejszym dokonaniem Tadeusza Brzezińskiego jako Redaktora Naczelnego było, moim zdaniem, wydanie trzech dwujęzycznych numerów „Archiwum”. Szczególnie polsko-angielski zeszyt, opublikowany

w 1994 r. z okazji XXXIV Kongresu Historii Medycyny, okazał się dużym sukcesem. Prace w nim zawarte prezentowały ciekawe, a mało znane za granicą epizody z historii polskiej medycyny, w tym dzieje Polskiego Wydziału Lekarskiego w Edynburgu czy tajne nauczanie medycyny w latach II wojny światowej. Numer ten otrzymali wszyscy uczestnicy Kongresu; spotkał się z szeroką i bardzo dobrą recepcją [65]. Dwa pozostałe dwujęzyczne numery były polsko-niemieckie. Pierwszy z nich, z 1996 r., został w całości poświęcony V Niemiecko-Polskiemu Zjazdowi Historyków Medycyny i zawierał szesnaście prac, w tym referaty programowe T. Brzezińskiego i H. Schadewaldta [66]. Drugi, wydany w 1997 r., zawierał pięć prac wygłoszonych podczas VI Zjazdu w Dreźnie oraz dwa referaty polskich uczestniczek sympozjum „Der alte Mensch in der Geschichte” w Stuttgartcie [67]. Obie te konferencje odbyły się w 1997 r. – drezdeńska w październiku. Z tego względu pięć referatów wygłoszonych w Dreźnie nie znalazło się w dwujęzycznym zeszycie, ukazał się on bowiem o czasie, w listopadzie. Był to ostatni numer „Archiwum” zredagowany przez Profesora.

Oddając czasopismo w ręce następcy, prof. Henryka Gaertnera z Krakowa, Tadeusz Brzeziński raportował nie bez satysfakcji, że przez sześć lat wydawania czasopisma w Szczecinie ukazały się 23 numery (jeden podwójny) o łącznej objętości 2880 stron (oraz dalszych 840 stron w suplementach). Podkreślił, że bez stałego, szczodrego wsparcia ze strony prywatnych sponsorów, a zwłaszcza prof. Alberta i jego rodziny, „do wydawania przez nas czasopisma zapewne by nie doszło” [5, s. 24] – ich darowizny pokrywały ponad połowę kosztów produkcji „Archiwum”. Dzięki bezinteresownej, społecznej pracy wszystkich zaangażowanych osób: autorów, recenzentów, współpracowników Profesora z Zakładu Historii Medycyny PAM oraz samego Redaktora Naczelnego, czasopismo zostało przekazane nowemu zespołowi wraz ze środkami na pierwsze numery i bez opóźnień wydawniczych.

PIŚMIENNICTWO:

- [1] Nieznanowska J., Wspomnienie o prof. Tadeuszu Brzezińskim (1929-2010). *Acta Medicorum Polonorum*, 2012, 2, 67–75.
- [2] Bartel H., Najstarsi profesorowie Wam i ich jubileusz (cz. III). *Skalpel. Biuletyn Wojskowej Izby Lekarskiej*, 2020, 9, 21–23.
- [3] Felchner A., Płk prof. dr hab. med. Tadeusz Brzeziński (1929-2010). *Kronikarz: rocznik Uniwersytetu Medycznego w Łodzi*, 2010/2011, 9, 725–729.
- [4] Majewski J., Płk prof. zw. dr hab. n. med. Tadeusz Brzeziński (1929-2010). *Farmacja Polska*, 2010, 66, 273–274.
- [5] Brzeziński T., Autobiografia nie tylko naukowa. *Archiwum Historii i Filozofii Medycyny*, 2009, 72, 13–39.
- [6] Brzeziński T., „Każmierski” *Moje wojenne dzieciństwo*, Szczecin (Polska) [b.d.] (maszynopis przechowywany w archiwum rodzinnym Tadeusza i Ewy Brzezińskich).
- [7] Informacje zaczerpnięte z nieopublikowanego maszynopisu ze wspomnieniami z lat wojennych Profesora oraz od Pani Ewy Brzezińskiej, której niniejszym serdecznie dziękuję.
- [8] Wdowczyk M., 1944-1958. Wojskowe szkolnictwo medyczne, [w:] *80 lat wyższego szkolnictwa medycznego w Wojsku Polskim. 1922-2002*, red. Wdowczyk M., Wojskowa Akademia Medyczna im. gen. dyw. Bolesława Szareckiego, Łódź (Polska) 2002, 28–33.
- [9] Ściśle rzecz biorąc, T. Brzeziński rozpoczął studia w ramach wojskowej Kompanii Akademickiej, która w 1949 r. została przekształcona w Fakultet Medyczno-Wojskowy. Ten z kolei w 1950 r. połączono z Centrum Wyszczolenia Sanitarnego, powołując do życia Wojskowe Centrum Wyszczolenia Medycznego przy Akademii Medycznej w Łodzi. Z niego zaś, w 1958 r., powstała Wojskowa Akademia Medyczna.
- [10] Brzeziński T., Służba zdrowia w obronie Warszawy we wrześniu 1939. *Biuletyn WAM*, 1967, supl. 1(6).
- [11] Brzeziński T., *Służba zdrowia w obronie Warszawy we wrześniu 1939. Rozprawa na stopień naukowy doktora medycyny*, Wydawnictwo Stowarzyszenie Pomoc i Rozwój, Szczecin (Polska) 2009.
- [12] Brzeziński T., Służba zdrowia I Armii Wojska Polskiego. Studium zabezpieczenia leczniczo-ewakuacyjnego. *Biuletyn WAM*, 1972, supl. 1(15).
- [13] Brzeziński T., Sytuacja epidemiologiczna Armii Polskiej w ZSRR w okresie przemieszczania na południe ZSRR i do Iranu (w świetle sprawozdań szefa służby zdrowia). *Archiwum Historii i Filozofii Medycyny*, 1995, 58, 153–164.
- [14] Brzeziński T., Wybrane zagadnienia działalności służby zdrowia Wojska Polskiego w latach II wojny światowej. *Lekarz Wojskowy*, 1995, supl. 4, 14–23.
- [15] Brzeziński T., Służba zdrowia w Armii Polskiej w ZSRR (1941-1942), [w:] *Lekarze czasów wojny. Medycyna polska w pierwszych latach II Rzeczypospolitej i w okresie II wojny światowej*, red. Płonka-Syroka B., t. 3, Wrocław (Polska) 2000, 41–70.
- [16] Brzeziński T., *Służba zdrowia Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie 1939-1946. Z Armią Andersa z ZSRR ku Polsce*, Polskie Towarzystwo Ludoznawcze, Wrocław (Polska) 2008.
- [17] Lambert M., *Rozprawy doktorskie lekarzy polskich w czasach saskich w świetle ówczesnych osiągnięć medycyny europejskiej*, Pomorska Akademia Medyczna, Szczecin (Polska) 1977.
- [18] Brzeziński T., Próby powiązania praktyk robotniczych z procesem dydaktycznym. *Problemy Szkolnictwa i Nauk Medycznych*, 1978, 3, 61–65.

- [19] Brzeziński T., Szymanowska I., Zajęcia z „opieki nad chorym”. Wyniki eksperymentu dydaktycznego w Pomorskiej Akademii Medycznej. *Problemy Szkolnictwa i Nauk Medycznych*, 1984, 9, 49–54.
- [20] Brzeziński T., Matuszak A., Szymanowska I., *Materiały do nauczania opieki nad chorym*, Pomorska Akademia Medyczna, Szczecin (Polska) 1986.
- [21] Plan działalności naukowo-badawczej Polskiego Towarzystwa Historii Medycyny na lata 1977-1980, [w:] *Pamiętnik XI Zjazdu Polskiego Towarzystwa Historii Medycyny 23-25 września 1976 r.*, red. Brzeziński T., t. 1, Szczecin (Polska) 1977, 48, 72, 94, 230, 246. Informacje o włączeniu T. Brzezińskiego do zespołu opracowującego „wypisy” oraz skład osobowy znajdują się na s. 72.
- [22] Brzeziński T., *Medycyna Baroku*, [w:] *Wybór tekstów źródłowych do dziejów medycyny w Polsce*, red. Podgórska-Klawe Z., IHNTiO PAN, Kraków (Polska) 1983, 161–172.
- [23] Brzeziński T., *Medycyna Oświecenia*, [w:] *Wybór tekstów źródłowych do dziejów medycyny w Polsce*, red. Podgórska-Klawe Z., IHNTiO PAN, Kraków (Polska) 1983, 213–227.
- [24] *I. medizinhistorische [sic] Gemeinschaftstagung DDR-VR Polen / I Wspólny Zjazd Historyków Medycyny NRD-PRL*, Gesellschaft f. Geschichte der Medizin in der DDR, Polskie Towarzystwo Historii Medycyny, Frankfurt/Oder (Deutschland) 1978.
- [25] Brzeziński T., *Tradycyjne zasady deontologii lekarskiej* [w:] *Wybrane zagadnienia z etyki i deontologii lekarskiej*, red. Kielanowski T., Państwowy Zakład Wydawnictw Lekarskich, Warszawa (Polska) 1980, 16–65.
- [26] Brzeziński T., Aksjologiczne pojęcie dobra i zła i jego zastosowanie w praktyce lekarskiej. Tradycyjne zasady deontologii lekarskiej, [w:] *Etyka i deontologia lekarska*, red. Kielanowski T., Państwowy Zakład Wydawnictw Lekarskich, Warszawa (Polska) 1985, 16–76.
- [27] *Historia medycyny*, red. Brzeziński T., Państwowy Zakład Wydawnictw Lekarskich, Warszawa (Polska) 1988.
- [28] *Historia medycyny*, red. Brzeziński T., Państwowy Zakład Wydawnictw Lekarskich, Warszawa (Polska) 1995.
- [29] *Historia medycyny*, red. Brzeziński T., Państwowy Zakład Wydawnictw Lekarskich, Warszawa (Polska) 2000.
- [30] *Historia medycyny*, red. Brzeziński T., Państwowy Zakład Wydawnictw Lekarskich, Warszawa (Polska) 2005.
- [31] Brzeziński T., Sprawozdanie z udziału w posiedzeniu Rady Administracyjnej Societé Internationale d’Histoire de la Medecine w dniu 23 czerwca 1984 r. *Archiwum Historii i Filozofii Medycyny*, 1985, 48, 564–568.
- [32] *II Polsko-Niemiecki Zjazd Historii Medycyny / 2. Medizinhistorische Gemeinschaftstahung PRL-DDR*, red. Joncko A., Polskie Towarzystwo Historii Medycyny i Farmacji, Oddział Rzeszowski, Krajowa Agencja Wydawnicza, Rzeszów (Polska) 1984.
- [33] Podgórska-Klawe Z., III wspólny zjazd historyków medycyny NRD – PRL (14-16 października 1987). *Archiwum Historii i Filozofii Medycyny*, 1988, 51, 421–422.
- [34] *IV Wspólny Zjazd Historyków Medycyny RP-NRD / IV. Medizinhistorische Gemeinschaftstagung RPolen-DDR*, red. Brzeziński T., Polskie Towarzystwo Historii Medycyny i Farmacji, Szczecin (Polska) 1990.
- [35] Lembas-Sznabel M., V wspólny Niemiecko-Polski Zjazd Historyków Medycyny. *Archiwum Historii i Filozofii Medycyny*, 1995, 58, 485–488.
- [36] Lipiński A., Uroczystość nadania doktoratu honoris causa Pomorskiej AM Prof. dr. med. Hansowi Schadevaldtowi. *Archiwum Historii i Filozofii Medycyny*, 1995, 58, 483–484.
- [37] VI Wspólny Polsko-Niemiecki Zjazd historyków Medycyny / VI Deutsch-Polnische Gemeinschaftstagung der Geschichte der Medizin – Drezno, 10-11 października 1997. *Archiwum Historii i Filozofii Medycyny*, 1997, 60, 314, 317–392.
- [38] Bajorek A., Brzeziński W., Kulesza S., Członkowie honorowi Polskiego Towarzystwa Historii Medycyny i Farmacji. *Archiwum Historii i Filozofii Medycyny*, 1997, 60, 459–466.
- [39] Zabłotniak R., *Tajne studia medycyny i farmacji w Polsce (1939-1945)*, Pomorska Akademia Medyczna, Szczecin (Polska) 1976.
- [40] Supady J., *Naukowe, lecznicze i organizacyjne tradycje walki z chorobami nowotworowymi na ziemiach polskich od schyłku wieku XIX do 1939 roku*, Pomorska Akademia Medyczna, Szczecin (Polska) 1992.
- [41] Bieganowski L. *Anatomia oka i mechanizm widzenia w ujęciu średniowiecznych uczonych Ibn al-Haythama (Alhazena) i Witelona. Studium zagadnienia od starożytności do czasów nowożytnych*, Towarzystwo Naukowe w Toruniu, Toruń (Polska) 2001.
- [42] Rudnicki J., *Zdrowotność dzieci okupowanej Warszawy w latach 1939-1945*, Pomorska Akademia Medyczna, Szczecin (Polska) 1985.
- [43] Ostapiuk A., *Rozwój szpitalnictwa na Pomorzu Zachodnim w pierwszych latach po drugiej wojnie światowej*, Pomorska Akademia Medyczna, Szczecin (Polska) 1997.
- [44] Kędzia A., *Rola Polskiego Czerwonego Krzyża w zabezpieczeniu potrzeb zdrowotnych ludności Pomorza Zachodniego i tworzeniu placówek służby zdrowia w latach 1945-1950*, Pomorska Akademia Medyczna, Szczecin (Polska) 1998.
- [45] Gosk I., *Praktyka lekarska i problemy medyczne Pomorza u schyłku epoki napoleońskiej*, Pomorska Akademia Medyczna, Szczecin (Polska) 2000.
- [46] Arszyńska-Łopatka D., *Lekarz w obliczu śmierci i umierającego. Historyczna ewolucja poglądów*, Pomorska Akademia Medyczna, Szczecin (Polska) 1999.
- [47] Gąsiorowski J., *Losy absolwentów Polskiego Wydziału Lekarskiego w Edynburgu*, Pomorska Akademia Medyczna, Szczecin (Polska) 2003.

- [48] Stojčev Z., *Naukowa współpraca lekarzy słowiańskich w latach 1862-1946*, Pomorska Akademia Medyczna, Szczecin (Polska) 2000.
- [49] Gaca M., *Przerywanie ciąży w Polsce w latach 1918-1959 w aspekcie etycznym i prawnym*, Pomorska Akademia Medyczna, Szczecin (Polska) 1991.
- [50] Brzeziński T., *Etyka lekarska*, Państwowy Zakład Wydawnictw Lekarskich, Warszawa (Polska) 2002.
- [51] Brzeziński T., *Etyka lekarska. Wydanie drugie uaktualnione*, Państwowy Zakład Wydawnictw Lekarskich, Warszawa (Polska) 2011.
- [52] Brzeziński T., Felchner A., Płk dr med. i fil. Antoni Stanisław Więckowski (1882-1942). *Archiwum Historii Medycyny*, 1972, 35, 469-477.
- [53] Brzeziński T., Komunikat o terminie XI Zjazdu Polskiego Towarzystwa Historii Medycyny (23-25.09.1976 r.). *Archiwum Historii Medycyny* 1976, 39, 40.
- [54] Brzeziński T., Od Redakcji. *Archiwum Historii i Filozofii Medycyny*, 1992, 55, 1.
- [55] Brzeziński T., Od Redakcji. *Archiwum Historii i Filozofii Medycyny*, 1993, 55, 396.
- [56] Brzeziński T., Od Redakcji. *Archiwum Historii i Filozofii Medycyny*, 1993, 56, 1-2.
- [57] Antall J., Wielcy lekarze węgierscy. Ignacy Semmelweis (1 VII 1818-13 VIII 1865). *Archiwum Historii i Filozofii Medycyny*, 1993, 56, 3-8.
- [58] Wrotnowska D., Médecins Polonais émigrés à Paris au XIXe siècle. *Archiwum Historii i Filozofii Medycyny*, 1993, 56, 9-19.
- [59] Mirskij M.B., Kazimir Buinewicz – profesor uniwersytetów Rosji, Ukrainy, Litwy. *Archiwum Historii i Filozofii Medycyny*, 1995, 58, 229-244.
- [60] Sokołowski T., 50 lat pracy po uzyskaniu dyplomu na Wydziale Lekarskim Uniwersytetu Jagiellońskiego. *Archiwum Historii i Filozofii Medycyny*, 1993, supl. 1.
- [61] Leszczyński S., Moje drogi z Polski i do Polski (1939-1947), (1966-1973). Autobiografia, przygotował do druku Tadeusz Brzeziński. *Archiwum Historii i Filozofii Medycyny*, 1994, supl. 2.
- [62] Barcikowski W., Wspomnienia z lat 1944-1982. *Archiwum Historii i Filozofii Medycyny*, 1995, supl. 3.
- [63] Albert Z., Szkice autobiograficzne 1939-1981. *Archiwum Historii i Filozofii Medycyny*, 1996, supl. 4.
- [64] Bojczuk H., Prace habilitacyjne, doktorskie, magisterskie z zakresu historii medycyny, stomatologii i farmacji oraz nauk pokrewnych za lata 1900-1995. *Archiwum Historii i Filozofii Medycyny*, 1997, supl. 5.
- [65] *Archiwum Historii i Filozofii Medycyny*, 1994, 57(3).
- [66] *Archiwum Historii i Filozofii Medycyny*, 1996, 59(1).
- [67] *Archiwum Historii i Filozofii Medycyny*, 1997, 60(4).